

УДК 738.3

ХУДОЖНЯ КЕРАМІКА ЯК ВИД ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Кулик Ю.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

З'ясовується місце художньої кераміки в системі декоративно-прикладного мистецтва, розглядається історичний аспект, з'ясувавши основні моменти у розвитку кераміки, процеси, що вплинули на її розвиток і становлення в галузі мистецтва.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, глина, кераміка, художня кераміка, поливи.

Постановка проблеми. Декоративно-прикладне мистецтво – це особлива галузь візуального мистецтва, головним завданням якого є поєднання утилітарної та художньої функції створюючи гарне середовище, у якому мешкає людина [2, с. 21]. Кожен з мистецтвознавців трактує по своєму це поняття, але сенс залишається однаковим у кожного.

Мистецтвознавець С. Щербенко наголошує на тому, що декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво створення побутових й ужиткових предметів, які виконуються не лише для задоволення практичних потреб, але й для прикрашення приміщення, вони вміщують у собі художньо-естетичні атрибути [9, с. 20]. Декоративно-прикладне мистецтво широке та різностороннє, воно включає в себе багато цікавих та самобутніх видів, об'єднуючи художників по металу, склу, кристалю, дереву, шкірі, текстилю, кераміці, які створюють речі потрібні всім людям надаючи їм художнього значення [5, с. 203].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художню кераміку як унікальний вид декоративного мистецтва та її історичний аспект розглядають у своїх наукових працях Берснева В., Бібікова В., Буткевич Л., Ворончихин Н., Герчук Ю., Городцов В., Лоренца Н., Светлова Л., Соколова Т., Фокина Л., Формозов А. та інші. Основні факти і відомості, в більшій мірі, про сучасну художню кераміку та її майстрів можна простежити у статті Зої Чегусової «ЦеГлина».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Гончарство та народні промисли багаторазово ставали об'єктами різних публікацій та досліджень. Проте слід зазначити, що тема саме художньої кераміки, історія її становлення не отримала належного висвітлення в публікаціях українських дослідників. Не зважаючи на те, що художня кераміка на даному етапі починає займати одне з провідних місць у галузі декоративного мистецтва.

Мета статті – з'ясувати місце художньої кераміки в системі декоративно-прикладного мистецтва, розглянути історичний аспект, з'ясувавши основні моменти у розвитку кераміки, процеси, що вплинули на її розвиток і становлення в галузі мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Починається зародження декоративно-прикладного мистецтва ще з давніх часів, коли первісна людина починає свою художню діяльність намагаючись створити керамічні, дерев'яні вироби, по-різному прикрашені побутові речі. Саме це сприяло розвитку

культурних цивілізацій, чия творчість тісно перепліталася з традиціями та звичаями, етнічними характеристиками того чи іншого народу.

У декоративно-прикладному мистецтві кераміка займає одне з провідних місць, вона відноситься до тих видів мистецтва, що залежать від технології, декоративність та естетичність створюється за рахунок фактури матеріалу, кольору, різних технік та прийомів декорування. Отже, кераміка (грец. *keramike* – гончарне мистецтво від *keramos* – глина), вироби і матеріали з глини або їх сумішей з різними неорганічними сполуками, закріплені спеціальними випалом [7, с. 203].

Людина стала використовувати керамічні вироби у своєму житті ще з давніх часів у період первісно-общинного ладу, це зумовлено легкодоступним та розповсюдженим матеріалом – глиною [1, с. 13]. Мабуть, чи не найпершими виробами з глини були зображення людей і тварин, створені ще за часів палеоліту (фігурки з Дольні-Вестонице, Чехія, XXVII тис. до н. е.). Під час пізнього палеоліту зустрічаються спроби обпикання глини (рельєф тварин у печері Тюк-д'Одубер, Франція). Обпалювання глини широко стало використовуватися за часів неоліту. Перший посуд людина ліпила тільки руками. Сосуди були товстостінними, здебільшого відкритих форм, конусоподібні, з гострим або зкругленим дном. Пізніше з'явилися вироби з плоским дном. Саме в епоху неоліту кераміка набула різноманітних форм; стінки посудів покривалися орнаментом, що мав важливе естетичне й культурне значення.

Завдяки чіткості і стійкості видів орнаментики кераміка є основою визначення численних археологічних культур, наприклад шнурова («дземон» на території Японії, VIII–IV тис. до н. е.), лінійно-стрічкова (на території Чехії, Угорщини, Румунії, з V-го тис. до н. е.), ямочно-гребінчаста (угро-фіни на лісовій території від сходу Скандинавії до Прибайкалля, кін. V–III-е тис. до н. е.) [7, с. 322].

З періоду енеоліту кераміку почали використовувати як будівельний матеріал. Трипільській культурі (IV–III тис. до н. е.) належать глиняні будинки, нижня частина стін яких підлягала обпаленню, а фасади розписувалися жовтою та червоною фарбами. Трипільська кераміка представлена також і грушеподібними сосудами, біноклевидними кубками, які були прикрашені орнаментом, інколи із силуетним зображенням тварин та людей.

В епоху бронзи в державах Межиріччя, Еламі, Єгипті виокремилися спеціалісти-ремісники, які

почали використовувати гончарне коло, вперше святковий посуд почав покриватися кольоровою глазур'ю. З виникненням гончарного кола різноманітність глиняних виробів та їхнього декору значно підвищується. Перші гончарні кола винайдені шумерами були повністю дерев'яними – верхня і нижня частини. Під низ клали змазаний жиром камінь, таким чином гончарне коло оберталось. На ньому створювали невеликі гончарні вироби – це набагато легше ніж ліпити [6, с. 96].

Багата розписна кераміка (сосуди, статуетки, рельєфи) характерна для егейського мистецтва. Важливе місце в історії кераміки займає кераміка Давньої Греції. Особливої слави зазнав всілякий посуд (20 видів) з довершеною формою. Святкові сосуди прикрашали найчастіше не багатокольорним вишуканим розписом на теми міфологічних і побутових сюжетів (чорнофігурний і червонофігурний вазопис) [8]. У Давньому Римі були поширені сосуди з кольорової кераміки прикрашені рельєфом. На основі римської кераміки розвивалася Візантійська. З IX ст. тут набули поширення сосуди з рельєфним орнаментом вкритим прозорою глазур'ю. У будівництві застосовують плінфу – обпалену цеглу, керамічні погливні деталі.

У Китаї з V–VI ст. виготовлялися фаянсові вироби, а в VI–VII ст. виникає порцеляна. Уся різноманітна китайська кераміка завдяки технічній і художній якості, безмежності форм і декору справила великий вплив на світове мистецтво кераміки. Саме під впливом Китаю розвивалася і японська кераміка, у якій з XIII ст. з'являються вази, чаші з високоякісним глазурованим покриттям, а з другої половини XIV ст., як наслідок розвитку чайної церемонії, розповсюджуються сосуди з простої важкої керамічної маси.

Керамічне мистецтво індіанців Америки досягло розквіту в VII–XV ст.: теракотові статуетки майя, фігурні сосуди і маски ацтеків, різноманітні за формою розписні сосуди інків.

Київська Русь вирізнялася своїми гравіюваними прикрасами з тонованими розписами на сірому тлі. Уже з X ст. використовують поливну для посуду та плиток для оздоблення християнських храмів, що стало неоціненним внеском Київської Русі у розвиток середньовічної кераміки [3, с. 1190].

У епоху Відродження керамічне мистецтво стало активно розвиватися у Західній Європі. У кінці XIV–XVII ст. в Італії розвивалося мистецтво майоліки, в якій сюжетний розпис посів головне місце декоративного мистецтва, керамічна скульптура отримала монументальний характер. Італійська майоліка справила значний вплив на майоліку Німеччини та Франції. Широку популярність отримали найтонші французькі фаянсові сосуди, сільські глини вкриті кольоровими поливами – декоративні блюда майстерні Б. Паліссі. У Голландії XVII–XVIII ст. створювалися фаянсові розписні кахлі та посуд, на яких відчутний вплив далекосхідної кераміки.

Справжнім переворотом в історії європейської кераміки на початку XVIII ст. стало винайдення порцеляни в Німеччині Ф. Бетгером за підтримки Є. Чірнхауза. Саме у XVIII ст. порцеляна як художній матеріал майже повсюдно займає провідне місце серед інших видів кераміки. У ній

найкраще і проявилися естетичні принципи рококо та класицизму. Поруч з малою розписною позолоченою пластикою створювалася скульптура з неглазурованої білої порцеляни – бісквіта. Хоча кінець XVIII ст. повертає до життя грубіші види художньої кераміки, зокрема фаянс. Заслугою цього процесу стала діяльність англійця Дж. Уеджвуда. Специфічною областю фарфорового виробництва стало виготовлення санітарно-технічних виробів. Фаянсові сервізи та вироби з кам'яної маси з рельєфом стали об'єктом наслідування європейських заводів з кераміки до кінця XIX ст.

У перше десятиліття XX ст., з поширенням функціоналізму, в мистецтві кераміки країн Європи і США почалися пошуки простих, водночас абсолютно «очищених» від якого-небудь декору цілісних форм, розрахованих на промислове виробництво. З 50-х рр. у промисловій кераміці розвивається прагнення до раціональної простоти, виявленню функціонального призначення предмета, структурних і фактурних якостей матеріалу. Для декоративної кераміки характерно різноманіття технік (нові види емалі, глазури), неочікуваних контрастних співставлень з іншими матеріалами (в тому числі з металом), стильових тенденцій.

У країнах Європи, зокрема, й Україні в XX ст. з'являються культурні діячі, яким не байдужа доля народних ремесел, які турбуються про їхнє збереження і відродження, борються за їхнє співіснування з машинним виробництвом. Поступово центром руху «машина і ремесло» стала Німеччина, в якій створюється художньо-промислова спілка «Веркбунд». Основним завданням новоутвореної спілки була ліквідація різниці між тиражованими низькоякісними виробами масового вжитку й високохудожніми творами мистецтва, вони піднімали проблему подолання суперечності між естетикою та промисловістю, між світом мистецтва і техніки [4, с. 8].

У мистецтві кераміки XX–XXI ст. утилітарна функція відходить на дальній план. Створення «образу» і передача через нього неординарного бачення і сприйняття навколишнього світу, філософське розмірковування, емоційна змістовність – ось основне значення сучасної кераміки і мистецтва загалом, підтвердженням цього можуть слугувати слова кераміста Володимира Хижинського, що наголошує на тому, що безмежність навколишнього світу, згармонізованість та довершеність форм природи надихають на постійний творчий пошук. Контрасти світу – теми які завжди турбували людину. І якщо художнику вдасться пережити та осмислити їх відповідно до свого світосприйняття, зворушити і зацікавити глядача, спонукати його стати співавтором художніх образів, то він зможе відчути хвилини щастя. Художнику цікаво втілювати складні задуми у надзвичайно простих і доступних формах [10, с. 138].

Висновки з даного дослідження. Отже, у статті було прослідковано як зародилося мистецтво кераміки, виходячи з початку лише з елементарного глиняного посуду, який людина поступово перетворює на художній виріб, декоруючи й деформуючи черепок. Упевненими і поступовими кроками митці піднімають художню кераміку до рівня професійної.

Список літератури:

1. Ганжа П.О. Таємниці українського рукоремесла / Петро Олександрович Ганжа. – К.: Мистецтво, 1996. – 192 с.; іл.
2. Изобразительное искусство: Краткий словарь художественных терминов / [авт.-уклад. Сокольников Н.М.]. – Обнинск: Титул, 1996. – 80 с.
3. Історія української культури : [в 5 т.]. / [гол. ред. Б.Є. Патон та ін.]. – К.: Наукова думка, 2005 – Т. 4. Кн. 4. – 2005. – 2017 с.; іл.
4. Кара-Васильєва Т.В. Декоративне мистецтво України ХХ століття / Т.В. Кара-Васильєва, З.А. Чегусова. – К.: Либідь, 2005. – 274 с.
5. Крутенко Н.Г. Розповіді про кераміку / Наталія Григорівна Крутенко. – К.: Либідь, 2002. – 252 с.
6. Легенький Ю.Г. Від ремесла до творчості : збірник / Юрій Григорович Легенький. – К.: Час, 1990. – 120 с.
7. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / [Полевой В.М., Маркузон В.Ф., Сарабянов Д.В., Синюков В.Д.]. – М.: Советская энциклопедия. Книга 1. А–М, 1986. – 447 с.; ил.
8. Соколів М.Н. Vseslova [Електронний ресурс] : словник / М.Н. Соколів – Режим доступу до сл.: <http://vseslova.com.ua/word/Кераміка-46359u> (назва з екрана).
9. Тлумачний словник найбільш важливих термінів з образотворчого мистецтва / [уклад. Щербенко С.К.]. – Черкаси: ЧОППОП, 2011. – 55 с.
10. Чегусова З.А. Декоративне мистецтво України кінця ХХ с. / Зоя Анатоліївна Чегусова. – К.: ЗАТ «Атлант ЮЕМСі», 2002. – 245 с.

Кулик Ю.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КЕРАМИКА КАК ВИД ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

Выясняется место художественной керамики в системе декоративно-прикладного искусства, рассматривается исторический аспект, выяснив основные моменты в развитии керамики, процессы, повлиявшие на ее развитие и становление в области искусства.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, глина, керамика, художественная керамика, поливы.

Kulik Yu.S.

Kyiv University of Boris Grinchenko

ART CERAMICS AS A DESIGN OF DECORATIVE-APPLIED ART: HISTORICAL ASPECT

Summary

The place of artistic ceramics in the system of applied arts and crafts is clarified, the historical aspect is considered, clarifying the main points in the development of ceramics, processes that influenced its development and formation in the field of art.

Keywords: decorative-applied art, clay, ceramics, art ceramics, watering.